

6 Forskningsrådene – 40 år for samisk forskning

Kari Morthensen, spesialrådgiver, Norges forskningsråd

Sammendrag

Kapitlet gir en kronologisk framstilling av den organiserte innsatsen for samisk humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning i Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (NAVF) og Norges forskningsråd, og hvordan enkelte fokusområder har vært behandlet i de ulike programmene.

Rådet for humanistisk forskning (RHF) i NAVF startet det første forskningsprogrammet, som gikk over ti år og var RHF's mest langvarige program. Forskningsrådssystemet har hittil finansiert tre program. To av dem var tiårige - det ene løper fortsatt, men er i avslutningsfasen -, ett var femårig. Mellom programperiodene har rådene avsatt midler til samisk humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning, men med mindre organisert styring og oppfølging enn i programmene. Samlet budsjett til programmer og avsetninger har hittil vært 167 mill. kroner.

Det første forskningsprogrammet var det om i størst grad fokuserte på særskilte problemstillinger knyttet til oppbygging av samisk forskning og forskningsmiljøer. Programmet benyttet flere spesielle virkemidler, som et eget delprogram for vitenskapsteori og varierte former for institusjonsstøtte ut fra konkrete behov. Det neste programmet, som startet omtrent ti år etter avslutningen av det første, utlyste enkelte ganger spesielle virkemidler, for eksempel kompetansehevingsstøtte til høyskolene. Det nåværende programmet har stort sett benyttet seg av de virkemidlene resten av Forskningsrådet bruker. Man anser at de samiske forskningsmiljøene i mindre grad har behov for særskilte ordninger nå, med unntak av individuelle doktorgradsstipend, som Forskningsrådet ellers stort sett har gått bort fra. I alt har forskningsrådssystemet i løpet av disse 40 årene tildelt 34 doktorgradsstipend, fem av dem som deler av større forskningsprosjekter.

Når det gjelder tematikk, fokuserte man i NAVF på samisk forskning i de tradisjonelle forskningsfagene, men senere har de samiske forskningsprogrammene vært opptatt av tema og problemstillinger som omfatter flere humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag. Samisk språk har imidlertid vært viet stor oppmerksomhet i alle programmene. Det gjelder også de små samiske språk- og kulturområdene, og etter hvert er det gitt støtte også til prosjekter som har samiske språk og kulturer utenfor Norge som forskningsfelt.

Et særtrekk ved forskningsrådenes holdning til samisk forskning er at det fra 1976 til i dag har vært avsatt midler uten opphold, også i "mellomperiodene" mellom programmer. Innenfor humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning ellers i forskningsrådene har det ikke vært vanlig å sørge for slik kontinuitet på felt der man har hatt tidsbegrensete programmer. Statistikken er utarbeidet spesielt for denne artikkelen og har ikke vært publisert tidligere. Noen utvalgte prosjekter fra de to siste programmene presenteres i rammer.

6.1 Innledning

Forskningsrådene i Norge har en lang tradisjon for satsing på samisk forskning i humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag.¹ Den første øremerkingen av midler til samisk humanistisk forskning startet i 1976, og det første forskningsprogrammet så dagens lys i 1981, og derfra fram til i dag går det en ubrutt linje med forskningsprogrammer og -satsinger innenfor disse fagene. Norge er det eneste landet som kan vise til målrettet satsing på samisk forskning over så lang tid. Programmenes varighet, innretning og budsjett har variert, og det vil jeg belyse i denne artikkelen.

Forskjellige programmer og satsinger i forskningsrådssystemet har finansiert samiskrelatert forskning innenfor sine tema. Også innenfor "fri prosjektstøtte" er det tildelt midler til samiske forskningsprosjekter. I denne artikkelen vil jeg imidlertid bare se på de programmene som eksplisitt har påtatt seg ansvar for å rekruttere til og utvikle samisk forskning og samiske forskningsmiljøer. Derfor fokuserer artikkelen på de humanistiske og samfunnsvitenskapelige programmene og satsingene.

6.1.1 Hva er et forskningsprogram?

Forskningsrådet organiserer mange av oppgavene sine i tidsbegrensete programmer. Dette bidrar til å målrette innsatsen mot spesielt prioriterte områder og fremmer koordinering, samarbeid og informasjonsutveksling mellom ulike forskningsmiljøer. Et forskningsprogram har et styre som styrer etter en programplan, påser at programmets prosjekter bidrar til å oppfylle programmets målsettinger og følger opp prosjektene underveis.

Forskningsrådets programmer kan ha som siktemål å frambringe anvendbare forskningsresultater, men Rådets grunnforskningsprogrammer har gjerne bredere målsettinger og omfatter ofte rekruttering til forskningsfeltet og bidrag til langsiktig oppbygging av forskningsmiljøer. Alle programmene for samisk forskning har vært grunnforskningsprogrammer.

¹ I perioden 1945 til 1993 ble det opprettet fem forskningsråd i Norge: Norges teknisk-naturvitenskapelige forskningsråd (NTNF, fra 1945), Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (NAVF, fra 1949), Norges fiskeriforskningsråd (NFFR, også fra 1949), Norges landbruksvitenskapelige forskningsråd (NLVF, fra 1972) og, fra 1987, Norges råd for anvendt samfunnsforskning (NORAS), som utgikk fra Rådet for forskning for samfunnsplanlegging (RFSP) i NAVF. Det var Rådet for humanistisk forskning i NAVF som begynte å øremerke midler til samisk forskning. Denne øremerkingen ble senere erstattet av et program, og det ble også øremerket midler til studentstipend i samfunnsvitenskap innenfor Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning i NAVF. I 1993 ble alle rådene slått sammen til Norges forskningsråd. Det var NAVFs satsing på samisk forskning som dannet grunnlaget for programmene for samisk forskning i Norges forskningsråd.

6.1.2 Datamaterialet

Datagrunnlaget for artikkelen er, av tidsmessige og praktiske årsaker, begrenset til det som i dag foreligger i Norges forskningsråd. Om perioden 1976-80 foreligger det ingen opplysninger, og det er sparsomt med informasjon om den samfunnsvitenskapelige satsingen 1983-93. Den øvrige virksomheten er imidlertid forholdsvis godt dokumentert. Takket være den grundige evalueringen av programmet "Samisk og kvensk språk, historie og kultur" (se 6.2.1.1) er dette programmet atskillig bedre dokumentert enn den påfølgende perioden uten organisert program. Deretter stiger datakvaliteten igjen, i takt med økende krav til registrering av og rapportering fra offentlig virksomhet.

Tabellene gir oversikt over prosjekter og prosjekttypene fordelt på fag og institusjoner, unntatt for perioden 1994-2000, der det ikke foreligger opplysninger om fagfordeling. De er begrenset til tildelinger som anses som direkte rekrutterende eller kompetanseoppbyggende. Andre tiltak, som gjesteforsker-, professor II-, utenlandsstipend, arrangements- og publiseringsstøtte, er ikke tatt med. Prosjekttypene er ført opp med de betegnelsene de hadde i det tidsrommet tabellen gjelder for. "Hovedfagsstipend" har for eksempel skiftet navn til "studentstipend" og senere "mastergradstipend" i løpet av de årene artikkelen omhandler.

For de to programmene i Norges forskningsråd er det også tatt med tabeller som viser hvilke prosjekttypene som ble utlyst år for år i programperiodene. Slike opplysninger har det ikke vært mulig å skaffe for de andre periodene.

I løpet av de årene som omfattes av denne artikkelen, har både tenkningen og terminologien knyttet til forskningsbevilgninger endret seg. Det har også organiseringen, så vel av departementene som av forskningsrådssystemet². Jeg redegjør kortfattet for dette der jeg mener det er nødvendig.

² I grunnforskningsrådet NAVF var den humanistiske og den samfunnsvitenskapelige forskningen organisert i hvert sitt råd, Rådet for humanistisk forskning (RHF) og Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning (RSF). De to rådene satset hver for seg på samisk forskning (se 2.1.1 og 2.1.2). Etter sammenslåingen av alle forskningsrådene (se 1.1) ble den humanistiske og den samfunnsvitenskapelige forskningen samordnet i ett område, og satsingen på samisk forskning ble også samorganisert. I dagens forskningsråd, Norges forskningsråd, har de samiske forskningsrådsprogrammene vært finansiert av Divisjon for vitenskap, som har ansvar for grunnforskning på alle felt. Programmene for samisk forskning har likevel vært begrenset til humaniora og samfunnsvitenskap.

6.2 Kronologisk gjennomgang av programmer og satsinger

6.2.1 1981-1993

6.2.1.1 "Samisk og kvensk språk, historie og kultur" (1981-1990)

Rådet for humanistisk forskning (RHF) i NAVF startet i 1981 et program for forskning i samisk og kvensk språk, historie og kultur. Bakgrunnen var at *Humaniorautredningen*³, et stort arbeid som RHF fikk utarbeidet i 1973-76, viste at kulturstudier blant etniske minoriteter var et underforsket område i Norge. Rådet hadde bevilget nærmere 3 mill. kroner til studier av samiske forhold i 1976-80, og nå vedtok man å sette i gang et tiårig forskningsprogram for minoritetskulturforskning fra 1980.⁴ En så langvarig programsatsing hadde RHF ikke finansiert før. Initiativtakeren var daværende ordfører i RHF, John Herstad, som var professor i historie ved Universitetet i Tromsø og sto nærmere samiske og kvenske forhold enn de fleste andre rådsmedlemmene. Rådet innhentet notater fra 15 forskere i ulike fag, der de redegjorde for forskningsbehov i fagene, og professor Narve Bjørge, som også satt i RHF, sammenfattet⁵ disse notatene og presenterte forslag til tiltak og prioriteringer.

På bakgrunn av dette forarbeidet ble programmet utformet med tre delprogrammer:

- Et vitenskapsteoretisk program for humanistisk orientert minoritetsforskning, som skulle gjennomføres først, som støtte for de to påfølgende forskningsprogrammene
- Et forskningsprogram for kvensk språk, historie og kultur
- Et rekrutterings- og forskningsprogram for samisk språk, historie og kultur

Programmet ble avsluttet med en satsing på institusjonsstøtte.

I denne artikkelen omtales bare de samiskrelevante delene av programmet.

Flere av de fagnotatene som inngikk i grunnlaget for forskningsprogrammet, påpekte at urfolksforskningen skal skje på urfolks egne premisser. Denne problemstillingen ble ikke eksplisitt omtalt i programmet, men det vitenskapsteoretiske programmet, som i realiteten var ett prosjekt, var ment å skulle arbeide med slike spørsmål. Det ble publisert flere artikler fra prosjektet, og de spilte en viktig rolle i den offentlige debatten om minoriteter og minoritetsforskning.

³ *Humaniorautredningen*, Norges allmennvitenskapelige forskningsråd, Rådet for humanistisk forskning, Oslo 1976

⁴ *Evaluering av forskningsprogrammet Samisk og kvensk språk, historie og kultur*, Norges allmennvitenskapelige forskningsråd 1992, ISBN 82-7216-798-0

⁵ "Oppsummerende notat til Rådet for humanistisk forskning om "Fagleg utviklingsprogram for samisk og kvensk språk, historie og kultur", Tromsø, oktober 1980"

**Tabell 6.1 Prosjekttyper i "Samisk og kvensk språk, historie og kultur"
(samisk del) fordelt på institusjoner**

	Hoved- fags- stipend	Ut- dannings- stipend	Dr. art.- stipend	Prosjekt- støtte	Forsker- stipend	Institu- sjons- støtte	SUM
Univ. i Tromsø	13	3		4		1	21
Samisk høgskole						1	1
Nordisk samisk institutt				1	2	4	7
Univ. i Oslo	3			1	1		5
Univ. i Bergen			1				1
Univ. i Trondheim	1			2	1	1	5
Bodø DH				1			1
Alta lærerhøgskole					1		1
Statens lærerhøgskole i forming	1						1
Norsk folkemuseum				1			1
Ukjent institusjonstilknytning	2			1			3
SUM	20	3	1	11	4	7	46

**Tabell 6.2 Prosjekttyper i "Samisk og kvensk språk, historie og kultur"
(samisk del) fordelt på fag**

	Hoved- fags- stipend	Ut- dannings- stipend	Dr. art.- ⁶ stipend	Prosjekt- støtte	Forsker- stipend	Institu- sjons- støtte	SUM
Antropologi	1		1		1		3
Arkeologi	2						2
Etnologi	1						1
Filosofi					1		1
Historie	6	2		6	1	2	17
Kunsthistorie	3			1			4
Litteraturvitenskap	1						1
Medievitenskap					1		1
Pedagogikk						1	1
Religionsvitenskap	1						1
Språkvitenskap	4			2		2	8
Statsvitenskap	1				1		2
Tverrfaglig		1			1	2	4
SUM	20	3	1	9	6	7	46

⁶ Dr. art. var på den tiden en ny type doktorgrad som man ønsket fokus på også i samisk sammenheng. Støtte til dr.philos.-avhandlinger ble gitt som forsker- eller utdanningsstipend.

**Tabell 6.3 Prosjekter i "Samisk og kvensk språk, historie og kultur"
(samisk del) fordelt på fag og institusjoner**

	NSI	Samisk høg- skole	Univ. i Tromsø	Univ. i Oslo	Univ. i Trond- heim	Univ. i Bergen	Bodø DH	Alta lærer- høg- skole	Statens lærer- høgsk. i form- ing	Norsk folke- mus- eum	Ukj. inst.- til- knyt- ning	SUM
Antropologi			1	1		1						3
Arkeologi			2									2
Etnologi				1								1
Filosofi	1											1
Historie	2		10	1	2		1					16
Kunst historie	1								1		2	4
Litteratur- vitenskap			1									1
Medieviten- skap								1				1
Pedagogikk		1										1
Religions- vitenskap				1								1
Språkviten- skap	4		4	1							1	10
Statsviten- skap			1							1		2
Tverrfaglig			2			1						3
SUM	8	1	21	5	3	1	1	1	1	1	3	46

Tabell 6.4 Prosjekttyper i "Samisk og kvensk språk, historie og kultur" (samisk del) fordelt på kjønn

	Kvinner	Menn	SUM	Merknader
Hovedfagsstipend	9	11	20	
Dr.art.-stipend		1	1	
Utdanningsstipend ⁷	1	2	3	
Prosjektstøtte	7	15	22	11 prosjekt, 5 av dem omfattet flere personer
Forskerstipend	1	3	4	
Institusjonsstøtte	3	6	9	7 bevilginger
SUM	21	38	59	

Det har ikke vært mulig å bringe fram opplysninger om utlysningspraksis i dette programmet.

Programmet ble evaluert⁸ av et utvalg under ledelse av professor Evert Baudou, Umeå universitet. Utvalget gjorde et svært grundig arbeid og drøftet både programmets målsetting, delprogrammene og enkeltresultater. De uttalte seg positivt om målsettingen og tanken bak

⁷ Mens et dr.art.-stipend hadde en doktoravhandling som siktemål, kunne utdanningsstipendene bidra til ulike former for kompetanseutvikling – doktoravhandlinger, artikkelproduksjon eller annet. Denne prosjekttypen er ikke lenger i bruk.

⁸ *Evaluering av forskningsprogrammet Samisk og kvensk språk, historie og kultur*, Norges allmennvitenskapelige forskningsråd 1992 ISBN 82-7216-798-0

delprogrammene, men påpekte at et så stort og mangfoldig forskningsprogram burde hatt en tydeligere, overordnet ledelse med større ansvar fra starten. (En slik overordnet ledelse kom først på plass i 1984.) Institusjonsstøttefasen, som var den siste, mente de imidlertid hadde vært meget godt ledet og svært vellykket.

Utvalget mente at det var gode, men for få, prosjekter innenfor samisk språkforskning, som a grunnlag for videre forskning og kunne bli interessante også i et internasjonalt minoritetsspråkforskningperspektiv. Innenfor arkeologi og etnologi hadde programmet styrket forskningsmiljøene, bidratt til god kompetanseoppbygging og aktualisert større etnisk bevissthet. Utvalget var også fornøyd med resultatene innenfor historie og samfunnsvitenskap, det ble påpekt at prosjektene hadde gitt viktig kunnskap som kunne bedre beslutningsgrunnlaget for myndighetene.

Utvalget understreket at programmet hadde lyktes både i å støtte yngre forskere og bygge opp institusjonene, og at norsk samisk forskning var utviklet mye lengre enn tilsvarende forskning i Sverige. Men generelt påpekte det behovet for aktivt samarbeid, både nordisk og bredere internasjonalt, gjerne i form av nettverk.

Utvalget konkluderte med at programmet hadde skapt en ny situasjon, både forskningspolitisk og kulturpolitisk. Samene var i større grad enn tidligere blitt subjekt i den samiske forskningen.

6.2.1.2 "Samiske/samisk-norske studier" (innsatsområde innenfor samfunnsvitenskap 1983-93)

Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning (RSF) i NAVF hadde også en satsing på samisk forskning. Den var i utgangspunktet rettet mot hovedfagsstudenter, fortrinnsvis samer, som støtte til hovedoppgaver om samiske/samisk-norske forhold. Det ble tildelt to-tre stipend årlig. Antall studentstipendiater var i underkant av 25. RSF støttet også et forskningsprogram om samiske forhold ved Universitetet i Tromsø og en forskerveileder ved Nordisk samisk institutt (NSI). I alt bevilget RSF noe over 3 mill. kroner til denne satsingen.

6.2.2 1994-2000

I 1993 ble alle forskningsrådene i Norge slått sammen til ett råd. De to programmene for samisk forskning som var finansiert av NAVF, ble ikke umiddelbart fulgt opp av nye programmer. Det skyldtes nok først og fremst det omfattende arbeidet med omorganiseringen av forskningsrådssystemet, men også et ønske om å forholde seg systematisk til dette feltet i det nye rådet. Norges forskningsråd avsatte likevel årlig 3-3,5 mill. kroner til samisk humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning. Midlene ble utlyst en-to ganger i året, som en slags fri prosjektstøtte innenfor samisk humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning. I perioden 1994-2000 ble det utlyst student- og doktorgradsstipend, senior- og gjesteforskerstipend, støtte til forskerprosjekter og professor II-stillinger, publiserings- og arrangementsstøtte, utenlandsstipend, reise- og nettverksstøtte, og det ble tildelt midler innenfor alle støtteformene, i alt ca. 23 mill. kroner.

Tabell 6.5 Prosjekttypen 1994-2000 fordelt på institusjoner

	Studentstipend	Doktorgradsstipend	Forskerprosjekt	SUM
Nordisk samisk institutt	11	5	3	19
Samisk høgskole	1			1
Samisk nærings- og utviklingssenter		2	1	3
Univ. i Oslo			1	1
Univ. i Bergen	1		1	2
Høgskolen i Tromsø	1			1
Høgskolen i Bodø		1		1
Norges fiskerihøgskole	1			1
Nordisk samisk institutt			2	2
Barnevernets utviklingssenter Nord-Norge			1	1
NOVA		1		1
Menighetsfakultetet	1			1
Norges forskningsråd	4	1		5
SUM	20	10	9	39

Tabell 6.6 Prosjekttypen 1994-2000 fordelt på kjønn

	Kvinner	Menn	Ukjent	Totalt
Studentstipend	10	6	4	20
Doktorgradsstipend	3	7		10
FoU-prosjekter		2	7	9
SUM	12	14	13	39

Det har ikke vært mulig å skaffe tilstrekkelige opplysninger om prosjektenes fordeling på fag i denne perioden til at det gir mening å publisere dem her.

6.2.2.1 Urfolksnettverket

I perioden 1997-2001 delfinansierte Norges forskningsråd det såkalte Urfolksnettverket. Nettverket hadde samisk, urfolks- og minoritetsproblematikk som overordnet ramme og var et samarbeidstiltak mellom Senter for samiske studier ved Universitetet i Tromsø, Samisk høgskole og daværende Nordisk samisk institutt. Nettverket fikk stor betydning og er mye omtalt i samisk forskningssammenheng. Nettverkets målsettinger var å

- utdanne flere samiske og samiskspråklige forskere
- bidra til bedre kommunikasjon mellom forskere
- bidra til økt faglig progresjon og kvalitet
- bidra til økt bruk av samisk språk i forsknings- og formidlingsammenheng
- bidra til å utvikle adekvat kunnskap om det samiske samfunnet, slik at en kulturell og rettslig pluralisme kunne utvikles i nasjonalstaten
- styrke urfolksforskningen generelt og bidra til økt erkjennelse av verdien av urfolks egen kunnskap

Nettverket var organisert med kjernegrupper rundt en ansvarlig forsker, en sentralfunksjon med forskningsleder, styringsgruppe og sekretariat. Forskningsrådet bidro med finansiering av en halv forskningsleder, men konkrete forskningsprosjekter måtte det søkes støtte til fra andre kilder, i og utenfor Forskningsrådet.

Urfolksnettverket mente selv⁹ at det hadde virket til en generell oppjustering av interessen for samarbeid ved de deltakende institusjonene. De påpekte at dette hadde vært spesielt viktig for de samiske institusjonene, fordi de ofte hadde opplevd å være i en dobbelt minoritetssituasjon, både som representanter for samiske interesser og som små institusjoner. De framhevet også at doktorgradsseminarene deres hadde bidratt til en felles forståelseshorison for høyere grads studenter.

Utredningen "Langs lange spor"¹⁰ vurderte nettverkets arbeid slik: "Nettverket har bidratt til å styrke informasjon om forskningsbehov innen det samiske samfunnet og informasjon om pågående forskning, samtidig som prosjektet har fokusert på organisering og styring av forskning for å fremme likeverdighet mellom samene og andre folk". Under henvisning til Urfolksnettverket anbefalte utvalget at det burde opprettes et nettverk for samisk forskning og at et slikt nettverk burde søke samarbeid med forskningsmiljøer i de andre nordiske landene.

6.2.2.2 Forspill til et nytt forskningsprogram - utredninger

I stortingsmeldingene nr. 36 *Forskning for fellesskapet* og 52 *Om norsk samepolitikk* (1992-93) ble Sametinget og Forskningsrådet bedt om i fellesskap å utrede forhold knyttet til samisk forskning. Sametinget og Forskningsrådet ble enige om å ta for seg hver sine aspekter av utredningsarbeidet: Sametinget utredet styring, finansiering og organisering av samisk forskning, mens Forskningsrådet tok for seg hovedtrekk og behov innenfor forskningen.

Sametingets utredning¹¹ var konsentrert om rammebetingelsene og de organisatoriske utfordringene for samisk forskning og inneholdt derfor en del forslag som ikke var direkte relevante for et program i Forskningsrådet, men også refleksjoner om forholdet mellom det samiske samfunnet og forskningen, behovet for samisk språk i forskningen og behovet for å rekruttere samer til forskning. Disse refleksjonene ble brakt med inn i programmet. Utredningen påpekte også at det samiske samfunnet hadde forskningsbehov som ikke kunne dekkes i et program som bare skulle omfatte kultur- og samfunnsforskning, men at for eksempel helseforskning burde inkluderes.

Forskningsrådets utredning¹² tok for seg behovene innenfor forskningen: kunnskapsbehov, faglige fokusområder, rekruttering, forskerutdanning, faglige nettverk, mobilitet og internasjonalisering. Utredningen ble gjennomført av Området for kultur og samfunn i Forskningsrådet, og de fleste av de tiltakene som ble foreslått, gjaldt forhold innenfor kultur- og samfunnsforskningen. Utredningen redegjorde for forskningsbehov innenfor en rekke tradisjonelle forskningsfag. Dessuten påpekte den behovene for rekruttering og kompetanseoppbygging, med særlig vekt på studentstipend og på manglende tilbud om samiske emner i doktorgradsutdanningen. Tradisjonell kunnskap, registrering av

⁹ Egeevaluering i brev til Forskningsrådet, 22.2.2000

¹⁰ "Langs lange spor – om samisk forskning og høyere utdanning", utredning avlevert Kunnskapsdepartementet 20.6.2012

¹¹ "Utredning om samisk forskning avgitt Sametinget 5. desember 1996"

¹² "Samisk forskning. Forskningsrådets utredning november 1998"

kulturhistorisk kildemateriale og behovene i museumssektoren ble også omtalt. Et kapittel var viet etiske problemer i samisk forskning, sør-, lule- og østsamene ble løftet fram, og et kapittel omhandlet internasjonal orientering innenfor samisk forskning. I likhet med Sametingets utredning la også denne til grunn at samene i størst mulig grad skulle styre sin egen utvikling og at samene hadde behov for forskning på alle de områdene som kunne bidra til å videreutvikle det samiske samfunnet.

6.2.2.3 Hva er samisk forskning – i Forskningsrådet?

Spørsmålet om hvordan man skulle definere "samisk forskning", ble også tatt opp i Forskningsrådets utredning. Rådet beskrev sin holdning til definisjonsspørsmålet slik:

Forskningsrådet ser det ikke som avgjørende for sin finansiering av forskning på feltet at det foreligger *en* allment akseptert definisjon av samisk forskning. Forskningsrådet vil kunne finansiere forskning som er relevant for det samiske samfunnet og forskning om samiske forhold som er av interesse også for andre enn samer. Forskningsrådet vil bidra til å rekruttere samer til forskning, men vil ikke stille som betingelse for å finansiere prosjekter under betegnelsen "samisk forskning" at forskningen utføres av samer – selv om man erkjenner at det i en del tilfeller kan høyne forskningens kvalitet at forskerne selv er samer. (s. 5)

Denne pragmatiske holdningen til definisjonsspørsmålet har ligget til grunn for Forskningsrådets finansiering av samisk forskning siden den gangen. Det betyr ikke at man ikke, særlig i rekrutteringssammenheng, har etterspurt samisk bakgrunn hos søkerne. Kvaliteten på forskningen har imidlertid alltid gått foran spørsmålet om søkerens etnisitet.

6.2.2.4 Handlingsplan

Forskningsrådet brukte disse to utredningene som bakgrunn for å utarbeide en handlingsplan for samisk forskning¹³, som ble vedtatt av Hovedstyret i september 2000. Handlingsplanen la vekt på nettverk og samarbeidstiltak, både med og mellom forskningsinstitusjoner og relevante politiske organer, og på arbeid med etiske problemstillinger. I tillegg til aktivt arbeid for å inkludere samisk forskning i Forskningsrådets programmer og tiltak generelt, omfattet handlingsplanen et program for samisk humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning, som startet året etter, se 6.2.4.

6.2.3 Hvor ble det av kvenene?

Med ratifiseringen av ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater i 1990 anerkjente Norge samene som urfolk. Kvenene fikk status som nasjonal minoritet, sammen med romanifolket, rom, jøder og skogfinner i Stortingsmelding nr. 15 (2000-2001) *Nasjonale minoriteter i Norge - Om statleg politikk overfor jødar, kvener, rom, romanifolket og skogfinnar*. Stortingsmeldingen var en oppfølging av at Norge hadde ratifisert *Europarådets konvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter* i 1998. Da Norges forskningsråd utredet bakgrunn for å starte et nytt program for samisk forskning, fant man derfor at det ikke var naturlig å innlemme kvenene i dette. Man etablerte en egen satsing for kvensk forskning, som løp i perioden 1993-2010, med avsetninger på 1-1,5 mill. kroner årlig fram til 2008. Satsingen ble først administrert av Forskningsrådet og fra 2003 av Universitetet i Tromsø. Etter dette har Forskningsrådet ikke øremerket midler til kvensk forskning, men er i dialog med Kommunal- og moderniseringsdepartementet om en mulig satsing på forskning om nasjonale minoriteter.

¹³ "Forskningsrådets satsing på samisk forskning – handlingsplan vedtatt av Hovedstyret 6. september 2000"

6.2.4 2001-2005

6.2.4.1 "Program for samisk forskning" - bakgrunn

Grunnlaget for å starte et program for samisk forskning i Norges forskningsråd fant man i flere dokumenter: Stortingsmelding nr. 41 (1996-97) *Om norsk samepolitikk*, Stortingsmelding nr. 39 (1998-99) *Forskning ved et tidsskille* og NOU 200:3 *Samisk lærerutdanning – mellom ulike kunnskapstradisjoner*, Forskningsrådets egen handlingsplan og de nevnte utredningene fra Sametinget og Forskningsrådet om samisk forskning.

6.2.4.2 Programplan

Programplanen til "Program for samisk forskning" problematiserte forskernes utgangspunkt og bakgrunn mer eksplisitt enn NAVF-programmet:

Den kunnskapen som frambringes gjennom forskning, er, som all annen kunnskap, preget av forskernes bakgrunn, kjønn og synsvinkler. At også forskningsresultater er "posisjonert kunnskap", blir særlig framtreddende i forhold til forskning i urfolkssamfunn. Etter hvert som forskning har fått økt betydning for å forstå utviklingen i det samiske samfunnet, stilles det i stadig større grad spørsmål ved forskningens selvfølgelige autoritet. (.....) Debatten om grunnlagsspørsmål anskueliggjør at forskerens utkikkspunkt er av sentral betydning for så vel temavalg som tolkningshorisont. Fra en "utenfra-posisjon" vil gjerne spørsmål om "hva det er som særpreger og utskiller samisk kultur og samfunn" og "hvordan samer påvirkes av samfunnet generelt", være interessant. Bak denne typen spørsmål, som fokuserer samers "forskjellighet", ligger det et uuttalt "oss" og en uproblematisk målestokk eller standard der majoritetssamfunnet utgjør normaltilstanden. Fra en "innenfra-posisjon" er det ikke nødvendigvis slik at det alltid er "det norske" som er referanserammen. Det er derfor en sentral utfordring for samisk forskning å åpne for tolkningshorisonter som ikke nødvendigvis har et interetnisk eller minoritets-majoritetsperspektiv. Det vil være viktig å bidra til å bygge opp et perspektiv på forskning ut fra samiske erfaringer, begreper og verdier.¹⁴

I overensstemmelse med dette skulle programmets forskning sentreres rundt to hovedområder, også forankret i henholdsvis et innenfra- og et utenfraperspektiv: "Samisk selvartikulering: uttrykk og betingelser" og "Samisk samfunnsliv: relasjonelle og institusjonelle aspekter". På selvartikuleringsområdet skulle programmet finansiere forskning om samiske språk, litterære uttrykk som joik, sagn, myter og fortellinger, samisk fortid, moderne kulturuttrykk og offentlighet, og samiske barn og unges sosiale arenaer og artikulering. Forskning på relasjoner og institusjoner skulle omfatte miljø- og forvaltningsproblematikk, ressursutnyttning, rettsstilling, moderne samiske institusjoner, politikktutforming, og institusjonaliseringen av næringsutviklingen. Forskning på den samiske helse- og sosialtjenesten var også til en viss grad omfattet av programmet, men det ble understreket at muligheten til å satse på dette feltet ville være avhengig av finansiering fra flere kilder enn dem programmet i utgangspunktet hadde tilgang til.

Programmets hovedmål var å rekruttere og stimulere til forskning som kunne gi ny forståelse og nye perspektiver, og dessuten stimulere til tverrfaglig og fler-institusjonelt samarbeid innenfor samisk forskning. Programmet skulle både ivareta og utvikle fagfelt, forskningsfelt og –miljøer med svakere forskningstradisjoner enn de etablerte, og dessuten bidra til å bygge et kunnskapsgrunnlag til nytte både for samiske og norske beslutningstakere. Elleve delmål skulle bidra til å realisere hovedmålet.

¹⁴ "Program for samisk forskning. Programplan", s. 4

Programmet ville benytte alle de støtteformene Forskningsrådet vanligvis benyttet i grunnforskningssammenheng. I tillegg ville programmet benytte enkelte mindre særordninger, som "avslutningsstipend" i form av 6 måneders lønn for forskere som ønsket å fullføre et forskningsarbeid eller vitenskapelige artikler. Og forskere og studenter med behov for å lære samisk i forbindelse med forskningen sin, skulle kunne søke "kompetansehevingsstipend" for 6-12 måneder.

6.2.4.3 Finansiering og drift av programmet

I utgangspunktet var programmet finansiert fra Forskningsrådets "generelle midler", det vil si de midlene Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet stilte til Rådets frie disposisjon, og med midler fra Kommunaldepartementet, som har det overordnede ansvaret for samepolitikken i Norge. Programstyret forsøkte å få flere departementer til å bidra, siden flere av de områdene programmet ønsket å finansiere forskning innenfor, hørte inn under andre departementers ansvarsfelt. Disse forsøkene førte imidlertid ikke fram, så Sametingets ønske om å utvide programmet til å omfatte flere fagområder enn humaniora og samfunnsvitenskap (se 6.2.2.2) lot seg derfor ikke etterkomme. Samlet budsjett for programmet var 35,2 mill. kroner.

Programmet finansierte i alt 52 prosjekter og 17 mindre tildelinger i forbindelse med Forskningsdagene¹⁵. Fire universiteter, fem høyskoler, fem forskningsinstitutter, tre museer, tre forlag og fire andre institusjoner fikk midler fra programmet. Dette anså programstyret som en god spredning, gitt intensjonen om å bygge opp samisk forskning også ved institusjoner som i mindre grad hadde vært engasjert på feltet tidligere.

¹⁵ Forskningsdagene er en nasjonal, årlig festival for forskningsformidling. Festivalen startet i 1995 på initiativ fra Norges forskningsråd. I løpet av halvannen uke viser alle typer forsknings- og kunnskapsbaserte institusjoner fram sin virksomhet for allmennheten. Arrangementene er gratis for publikum og spenner fra demonstrasjoner, utstillinger og debatter til båtturer, quizer og "forsker grand prix"-show. De siste årene har ca. 200 institusjoner over hele landet deltatt som arrangører.

Tabell 6.7 "Program for samisk forskning" – utlysninger og tildelinger fordelt på år

År	Søknadstyper utlyst	Særskilt oppmerksomhet	Søknader	Innvilget
2001	Forskerprosjekt inntil 1 år, studentstipend		23	8
2002	Forskerprosjekt, dr.grads stipend, studentstipend	Store prosjekter med rekruttering. Sedvaner og rettigheter, kvinneperspektiv, utvikling av samiske institusjoner	25	10
2003-1. utlysning	Dr.grads- og studentstipend		6	3
2003-2. utlysning	Forskerprosjekter, postdoktor-, doktorgrads- og studentstipend, gjesteforsker-, utenlands- og avslutningsstipend, kompetanseheving (særskilt i høgskolene), formidling under Forskningsdagene		42 + Forsknings- dagene 10	13 + Forsknings- dagene 8
2004	Forskerprosjekter, student-, gjesteforsker- og avslutningsstipend, kompetanseheving, formidling (nettverk, publisering, arrangement, også Forskningsdagene)	Samisk offentlighet, ressursutvikling, rettsstilling	27 + Forsknings- dagene 9	7 + Forsknings- dagene 6
2005, første utlysning	Studentstipend, publisering o.a. formidling, også Forskningsdagene	Publisering på samisk; for programmets prosjekter alle typer formidling på samisk, norsk og engelsk	5	3
2005, andre utlysning	Forskerprosjekt, doktorgradsstipend, studentstipend, publisering, annen formidling Forskningsdagene	Positivt hvis rekrutteringseffekt og hvis samisk er originalspråk i forskningen Positivt hvis samisk er originalspråk i forskningen På norsk, samisk el. annet internasjonalt språk På samisk, norsk, engelsk – særskilt interesse hvis samisk er hovedspråk og formidles til det samiske samfunnet På norsk el. samisk, gjerne til barn + ungdom om utdanningsmuligheter, samarbeidstiltak, kreativ formidling	21 + Forsknings- dagene 4	8 ¹⁶ + Forsknings- dagene 3
	Ordinære søknader og bevilgninger		149	52
	+ Forskningsdagene		23	17
SUM			172	69

¹⁶ Inkludert delfinansiering av et doktorgradsstipend

Tabell 6.8 "Program for samisk forskning" – prosjekttyper fordelt på institusjoner

	Student- stipend	Doktorgrads- stipend	Postdoktor- stipend	Forsker- prosjekt	SUM
Universitetet i Tromsø	9	1	1		11
Samisk høyskole	2	1		2	6
Nordisk samisk institutt (NSI)		1		2	3
Univ. i Oslo		2		1	3
Univ. i Bergen	1	3			4
NTNU	1				1
Høgskolen i Tromsø	1				1
Høgskolen i Telemark	1				1
Norut samfunns-forskning				1	1
Norut NIBR Finnmark		1		2	3
NUPI				1	1
Arran				1	1
Norges forskningsråd		1			1
SUM	15	10	1	10	36

Tabell 6.9 "Program for samisk forskning" – prosjekttyper fordelt på fag

	Student- stipend	Doktorgrads- stipend	Postdoktor- stipend	Forsker- prosjekt	SUM
Antropologi	2	2		1	5
Arkeologi		1	1		2
Helsevitenskap	1				1
Historie	2				2
Kunsthistorie	3				3
Litteraturvitenskap	1				1
Medievitenskap				1	1
Off. administrasjon	1				1
Religionsvitenskap	2				2
Rettsvitenskap				1	1
Språkvitenskap	2	2		2	6
Statsvitenskap	1	1		1	3
Økonomi				1	1
Fler- og tverrfaglig		4		3	7
SUM	15	10	1	10	36

Tabell 6.10 "Program for samisk forskning" – prosjekter fordelt på fag og institusjoner

	NSI	Sam-isk høg-skole	U i Tromsø	U i Oslo	NTNU	Arran	Forsk-nings-rådet	Norut NIBR Finn-mark	Norut samf.-forsk-ning	U i Ber-gen	Høgsk. i Tele-mark	S U M
Antropologi			3					1		1		5
Arkeologi			1	1								2
Helsevitenskap			1									1
Historie			1		1							2
Kunsthistorie		1	1								1	3
Litteraturvitenskap			1									1
Medievitenskap	1											1
Off.ad-min.		1										1
Religionsvitenskap			2									2
Rettsvitenskap	1		1									2
Språkvitenskap	1	3	1									5
Statsvitenskap								2		1		3
Økonomi	1											1
Tverrfaglig				2		1	1		1	2		7
SUM	4	5	12	3	1	1	1	3	1	4	1	36

Tabell 6.11 "Program for samisk forskning" – prosjekttyper fordelt på kjønn

Søknadstype	Kvinner	Menn	Totalt
Studentstipend	12	3	15
Doktorgradsstipend	8 ¹⁷	2	10
Postdok.-stipend	1		1
Forskerprosjekt	3	7	10
SUM	24	12	36

6.2.4.5 Evaluering

Programmet ble sluttevaluert av programstyret selv, i overensstemmelse med det som da var evalueringspraksis i Forskningsrådet. Programstyret erklærte seg tilfreds med dekingen av hovedtemaet "Samisk samfunnsliv: relasjonelle og institusjonelle aspekter", der prosjekter innenfor arkeologi, historie, pedagogikk, rettsvitenskap, sosialantropologi, statsvitenskap, sykepleievitenskap, økonomi og flere tverrfaglige prosjekter ga god bredde i dekingen.

Det andre hovedtemaet, "Samisk selvartikulering: uttrykk og betingelser", var imidlertid ikke kommet like godt ut, mente programstyret, og beklaget dette, særlig med bakgrunn i at slike studier fra før var underrepresentert i samisk forskning. Til gjengjeld konstaterte styret at programmet i høy grad hadde bidratt til å finansiere forskning som kunne bidra til å danne beslutningsgrunnlag for samiske og norske offentlige organer.

Programmet bidro også til å bygge opp kompetanse i samisk forskning, gjennom brede utlysninger, både tematisk og virkemiddelmessig. Dessuten utlyste man ett år særskilt støtte til høgskoler. Tiltaket hadde ikke umiddelbar effekt, men resulterte i støtte til to prosjekter ved Samisk høgskole året etter.

¹⁷ Inkludert delfinansiering av et doktorgradsstipend.

I prosjektet "Etniske relasjoner i Nordre Nordland i historisk perspektiv"¹⁸ har i sju delprosjekter blant annet dokumentert at reindriften i nordre Nordland er eldre enn antatt, at den samiske befolkningen i Lofoten har vært langt mer tallrik enn man har trodd og at Ofoten opplevde sterk befolkningsvekst på 1700-tallet, tross epidemier og uår. Noe uventet kom det fram at sjøsamer, men ikke reindriftssamer, gjerne tok jobb i den nye industrien som vokste fram rundt 1900. Varsler og forestillinger om døden er også undersøkt. De fantes både i den norske og den samiske delen av befolkningen, men holdt seg lengst hos samene. Prosjektet omfattet også den hittil grundigste kartleggingen av samisk folketall og bosetting i nordre Nordland gjennom 1600- og 1700-tallet, og en drøfting av hvilke betegnelser man kategoriserte samene etter. Prosjektet har bidratt vesentlig til utfylling av flere sider ved Nordlands historie. Resultatene er oppsummert i boken *Nordlands kulturelle mangfold: etniske relasjoner i historisk perspektiv*.¹⁹

6.2.5 2005-2007 - mellom to programmer

Allerede ved avslutningen av Forskningsrådets første program for samisk forskning, var det klart at programmet ville få en etterfølger. Men det første programmet skulle evalueres, og den nye programplanen skulle skrives. I denne mellomperioden ønsket Forskningsrådet å opprettholde en viss aktivitet innenfor samisk forskning, til tross for at det ikke var vanlig å fortsette støtten til et programs forskningsfelt når programmet var avsluttet. Man utlyste to typer støtte: studentstipend og arrangementsstøtte. Det ble gitt sju bevilgninger til arrangementer, herav fire til arrangementer i tilknytning til Forskningsdagene. Studentstipendene ble utlyst som "belønningsstipend" til studenter som skrev oppgaver innenfor samiske emner og som fikk karakteren A eller B. Det ble gitt tre slike stipend. Samlet ble det bevilget ca. ½ mill. kroner.

Det var to grunner til at man valgte å utlyse disse virkemidlene. For det første var det rimelige ordninger som ikke medførte økonomiske bindinger over flere år. For det andre kunne de håndteres administrativt, særlig studentstipendene. Arrangementsstøtten ble også utlyst med eksplisitte og målbare krav, slik at det ikke var nødvendig med noe faglig utvalg til å vurdere søknadene. Det var en fordel, både økonomisk og tidsmessig.

6.2.6 2007-2016

6.2.6.1 "Program for samisk forskning II" - bakgrunn

Høsten 2005 ble det vedtatt å starte et nytt program for samisk forskning i humaniora og samfunnsvitenskap. Bakgrunnen var blant annet omtalen av det forrige programmet i St.meld. nr. 20 (2004-2005) *Vilje til forskning* (Forskningsmeldingen):

Utdannings- og forskningsdepartementet legger til grunn at den satsingen på samisk forskning som ligger i programmet, videreføres og styrkes, enten med dagens innretning eller ved at programmet gis en ny profil. Det siste kan være nødvendig for å innlemme forskningstemaer som ikke prioriteres innenfor dagens programramme, som for eksempel forskning om klimaendringer og reindrift. Programsatsingen må videre ivareta formidlingsoppgaver i forhold til den samiske befolkningen. (s. 165)

I februar 2006 henvendte Forskningsrådet seg til forskningsmiljøene med ansvar/interesse for samisk forskning og bad dem uttale seg om hva de så som viktige behov innenfor samisk forskning. I tillegg hadde Sametinget gjennomført en undersøkelse av de samiske

¹⁸ Prosjektet ble finansiert i perioden 2002-2005. Det ble administrert av Árran og ledet av professor Lars Ivar Hansen, Universitetet i Tromsø.

¹⁹ Red. Bjørg Evjen og Lars Ivar Hansen, Pax Forlag, Oslo 2008 (ISBN: 978-82-530-3113-2).

forskningsmiljøenes reaksjoner på Forskningsmeldingen. I april 2006 ble dessuten det forrige programstyrets evaluering av sin virksomhet lagt fram for Forskningsrådet. Evalueringen inneholdt en rekke forslag til videre oppfølging av samisk forskning, både tematisk og organisatorisk.

Alle disse dokumentene lå til grunn for opprettelsen og utformingen av det nye programmet for samisk forskning. Et utvalg utarbeidet forslag til programplan. Der var Sametinget representert. Forslaget ble dessuten konsultert med Sametinget før programplanen ble vedtatt, i overensstemmelse med konsultasjonsavtalen mellom Sametinget og myndighetene, som trådte i kraft i 2005. Dette programmet har de samme finansieringskildene som det forrige og dekker derfor ikke flere forskningsfag enn det, men de ble satt inn i overordnede tema som omfattet nye problemstillinger.

6.2.6.2 Programplan²⁰, finansiering og drift

Det nye programmet satte som hovedmål å styrke samisk forskning, både med hensyn til kvantitet og vitenskapelig kvalitet. Som det forrige programmet har også dette elleve delmål. De fleste av dem bygger videre på de delmålene det forrige programmet hadde satt seg, med et par unntak: det fokuseres ikke lenger verken på rekruttering av kvinner eller på vektlegging av kjønnsperspektiv i forskningen. Når det gjelder rekruttering av kvinner, var den så vellykket i det forrige programmet at man anså at det ikke lenger var behov for særskilt oppmerksomhet – kvinnene rekrutterte seg selv. Det er mer uklart hvorfor det ikke ble ansett som nødvendig å løfte fram kjønnsperspektiver i temaene. Innsamling av grunnlagsmateriale er heller ikke tatt med videre. Men det nye programmet ville legge vekt på ulike faglige, teoretiske og metodiske innfallsvinkler i forskningen. Programmet ville også fremme forskning som skulle belyse kompleksiteten og utviklingen i de samiske samfunnene. Samisk selvtutkulering er ikke eksplisitt nevnt som delmål i den nye programplanen, men derimot forskning som undersøker relasjonene mellom det samiske samfunnet og majoritetssamfunnet. En målsetting om å fremme forskning om sameenes forståelse av natur- og kulturprosessene i nordområdene er også ny, etter anbefaling fra det forrige programstyret og som oppfølging av "Vilje til forskning"s ønske om at programmet skulle omfatte forskning om klimaendringer og reindrift.

Også dette programmet finansieres av midler fra Forskningsrådets generelle tildeling fra Kunnskapsdepartementet og fra Kommunaldepartementet. Programmets budsjett har økt fra 8,2 mill. kroner i 2006 til 15,6 mill. kroner i 2015. Pr. 2015 er totalbudsjettet på ca. 109 mill. kroner.

Programmet omfatter i prinsippet de virkemidlene som Forskningsrådet vanligvis benyttet seg av til å støtte grunnforskning på den tiden da programmet startet. Sammenliknet med det forrige programmet benyttes studentstipend i mindre grad, og etter hvert bare som del av forskningsprosjekter. Man har forsøkt å få fram flere postdok.-stipendiater ved å la så godt som alle utlysninger omfatte denne søknadstypen, men det har bare resultert i tre stipend, mot ett i forrige program. I løpet av programperioden har man lagt økende vekt på prosjekter som omfatter flere forskere og stipendiater, og man har i større grad oppfordret til utenlandsopphold og til prosjekter som sammenlikner samiske forhold med andre urfolks situasjon.

²⁰ "Program for samisk forskning II 2007-2017. Programplan"

Tabell 6.12 "Program for samisk forskning II" – utlysninger og tildelinger fordelt på år

År	Søknadstyper	Særskilt oppmerksomhet	Søknader	Innvilget
2007/8 (to utlysninger)	Forskerprosjekt Doktorgrads- og postdok.-stipend, forprosjekt, publisering og oversettelse	<i>Mindre</i> forskerprosjekter	25	9
2008/9	Forskerprosjekt Arrangementsstøtte, publisering og oversettelse	<i>Større</i> forskerprosjekter	32	9
2009/10	Forskerprosjekt, postdok.-, doktorgrads- og studentstipend, arrangementsstøtte, publisering	<i>Mindre</i> forskerprosjekter. Forskning i og bruk av samisk som forskningspråk, sør- og lulesamisk forskning	47	15
2010/11	Forskerprosjekt, postdok.-og doktorgradsstipend Publisering, arrangementsstøtte	Sør- og lulesamisk språkforskning, barne- og ungdomsforskning, forskning i og bruk av samisk som forskningsspråk. For forskerprosjekt: samarbeid mellom institusjoner.	31	9
2012	Arrangementsstøtte, publisering, planlegging av arrangement/publisering	Formidling på samisk	5	5
2014	Forskerprosjekt, doktorgradsstipend Arrangementsstøtte, publisering	Gjerne demografi, Norden, sirkumpolare sammenlikninger, sør- og lulesamiske forhold (særlig språk), barn og ungdom. For forskerprosjekt: Gjerne samarbeid mellom flere institusjoner.	34	9
2015	Forskerprosjekt m. rekrutteringselementer (ikke stipend), postdoktor- og doktorgradsstipend Gjesteforsker- og utenlandsstipend, publisering	Gjerne internasjonale, komparative problemstillinger innenfor urfolksforskningen. For forskerprosjekt: gjerne samarbeid med utenlandske institusjoner.	23	5 ²¹
			197	61

²¹ Ett doktorgradsstipend ble innvilget, men stipendiaten har sagt fra seg stipendet.

Tabell 6.13 "Program for samisk forskning II" – prosjekttyper fordelt på institusjoner, mai 2015

	Forsker-prosjekter ²²				Frittstående doktorgrads-stipend	SUM
	uten rekrutteringsstillinger	med doktorgrads-stipend	med postdok.-stipend	med begge typer		
Universitetet i Tromsø	10	2 ²³	1	2	4	19
Samisk høgskole	3				2	5
Universitetet i Oslo					2	2
Universitetet i Bergen		1				1
Høgskolen i Bodø					1	1
NIBR	2					2
Norut Tromsø	1					1
NIKU					1	1
SUM	16	3	1	2	10	32

Tabell 6.14 "Program for samisk forskning II" – prosjekttyper fordelt på fag, mai 2015

	Doktorgrads-stipend	Postdoktor-stipend	Forsker-prosjekt	SUM
Antropologi			1	1
Arkeologi	2		1	3
Helsevitenskap	1			1
Historie			1	1
Kunsthistorie	3	1	2	6
Musikkvitenskap			1	1
Pedagogikk			1	1
Rettsvitenskap	1		1	2
Sosiologi			1	1
Språkvitenskap	4	1	5	10
Statsvitenskap			2	2
Fler- og tverrfaglig	4	1	6	11
SUM	15	3	22	40

Tabellen viser antall personer som har fått tildeling. I de tilfellene hvor det er gitt støtte til forskerprosjekter som omfatter rekrutteringsstillinger, og der både prosjektleder og stipendiat(er) lønnes av prosjektet, er samtlige regnet inn. Sluttsummen er derfor høyere enn i tabellene 6.13 og 6.15, men samsvarer med tabell 6.16.

²² Rubrikken omfatter prosjekter uten stipendiater og prosjekter der stipendiatstillingene bare er finansiert av andre enn Forskningsrådet.

²³ Ett av disse prosjektene omfatter to stipendiater.

Tabell 6.15 "Program for samisk forskning II" – prosjekter fordelt på fag og institusjoner, mai 2015

	Samisk høg- skole	Univ. i Tromsø	Univ. i Oslo	Høg- skolen i Bodø	Norut Tromsø	NIBR	Univ. i Bergen	NIKU	SUM
Antropologi		1							1
Arkeologi		1	1	1					3
Helsevitenskap		1							1
Historie		1							1
Kunsthist.		1					1		2
Musikkvitenskap		1							1
Pedagogikk	1								1
Rettsvitenskap		1	1						2
Sosiologi					1				1
Statsvitenskap	1	1				1			3
Språkvitenskap	3	5							8
Fler- og tverrfaglig		6				1		1	8
SUM	5	19	2	1	1	2	1	1	32

Tabell 6.16 "Program for samisk forskning II" – prosjekttyper fordelt på kjønn, mai 2015

Søknadstype	Kvinner	Menn	Ukjent	SUM
Doktorgradsstipend	12	2	1 ²⁴	15
Postdok.-stipend	3			3
Forskerprosjekt	8	14		22
SUM	23	16	1	40

Tabellen viser antall personer som har fått tildeling. I de tilfellene hvor det er gitt støtte til forskerprosjekter som omfatter rekrutteringsstillinger, og der både prosjektleder og stipendiat(er) lønnes av prosjektet, er samtlige regnet inn, som i tabell 6.12.

6.2.6.3 Midtveisvaluering

"Program for samisk forskning II" har foreløpig bare gjennomgått en midtveisevaluering, foretatt av programstyret²⁵, ettersom programmet ikke er avsluttet. I midtveisevalueringen sa programstyret seg tilfreds med at antall søknader har økt siden forrige program. Rekrutteringen ble også ansett som god: Pr. 2012 var det innvilget elleve doktorgradsstipend og to postdoktorstipend. Programstyret anså det som et godt bidrag til ettervekst av forskere med kvalifikasjoner og interesse for å forske i samiske tema, selv om det hadde vist seg vanskelig å rekruttere til postdoktorstipend.

²⁴ Ingen er tilsatt foreløpig.

²⁵ "Program for samisk forskning II – Programstyrets evaluering av programmets første fase", høsten 2012

Evalueringen påpekte lav måloppnåelse når det gjelder utvikling av samisk som vitenskapsspråk: Bare ett doktorgradsprosjekt og ett forskerprosjekt hadde til da hatt samisk som arbeidsspråk. Det er riktignok også gitt støtte til en del publikasjoner og arrangementer på/om samisk språk, men dette er mindre bevilgninger.

Programstyret anså deknningen av de små samiske språkområdene som god, med forskning både innenfor sjø-, sør-, lule- og umesamer, og flere prosjekter om russiske samer.

Når det gjelder internasjonalisering og nettverksbygging, mente programstyret at selv om de store prosjektene hadde mange kontakter, både nasjonalt og internasjonalt, og selv om publisering på samisk og på fremmedspråk bidrar til internasjonalisering, er det fortsatt forbedringspotensial når det gjelder nasjonalt og internasjonalt samarbeid.

De temaene programplanen angir som ønskelige å få utforsket, er svært vidtfavnende. Programstyret påpekte at det nok ville vært umulig å få finansiert forskning innenfor alle undertemaene. Deler av temaet "Språk, tradisjonell kunnskap, muntlige tradisjoner og litteratur" mente de var blitt godt dekket, men de savnet prosjekter om duodji og film. Også innenfor "Ressurser og rettsforhold" og "Moderne samisk samfunnsbygging" har programmet finansiert en god del forskning, men programstyret mente at det var behov for studier av konsultasjonsordningen og av urfolksperspektiv på nordområdenes utvikling. Barn og ungdom er tilgodesett med forskning på skole og barnehage, men det mangler fortsatt forskning på deres dagligliv og deres oppfatning av egen identitet. Programstyret hadde også gjerne sett forskning om kjønn, livsløp og samisk helseforståelse.

Prosjektet "Samisk valgforskningsprogram"²⁶ var hovedsakelig en studie av sametingsvalget i 2009, men forskerne så også på utviklingen fram til da. Boka «Sametingsvalg: Velgere, partier, medier» fra prosjektet viser at stadig flere skriver seg inn i Sametingets valgmannstall, og den sterkeste veksten finner man i byene og i den sørlige delen av Norge. Det voksende manntallet innebærer at antall avgitte stemmer øker. Den nye kretsinnstillingen fra 2009 har ført til betydelig bedre samsvar mellom kretsens størrelse og antall mandater, men fortsatt er det relativt dårlig. I kommuner med under 30 velgere er det nå bare lov å forhåndsstemme, og det har ført til nedgang i antall avgitte stemmer i disse kommunene.

Sametingsvelgere har i gjennomsnitt mindre tillit til Sametinget enn til norske politiske institusjoner, men få ønsker å nedlegge Sametinget. Venstresiden har høyere tillit til Sametinget enn høyresiden. Norske Samers Riksforbund (NSR)s velgere har høyest tillit, mens FrPs velgere har lavest. Når det gjelder hva som fører til at man stemmer på de forskjellige partiene, framstår selvbestemmelse som en markant skillelinje. Her er NSR og FrP motpoler.

I perioden 1989-2005 hadde Arbeiderpartiet og NSR en dominerende posisjon i Sametinget, men Ap styrket sin posisjon på bekostning av NSR. Men i hele perioden har det samepolitiske landskapet vært mangfoldig: hele 25 forskjellige listestillere har vært representert i Sametinget.

Prosjektet videreføres med en studie av sametingsvalget i 2013 finansiert av Sametinget og Kommunal- og moderniseringsdepartementet, og en komparativ studie av sametingsvalg i Sverige og Norge finansiert av det svenske forskningsrådet Formas.

²⁶ Prosjektet ble finansiert i perioden 2008-2011. Det ble administrert av Samisk høyskole og ledet av forsker Jo Saglie, Institutt for samfunnsforskning.

6.3 Utviklingen gjennom programmene – fokusområder

Her sammenliknes programmene "Program for samisk og kvensk språk, historie og kultur" (den samiske delen), "Program for samisk forskning" og "Program for samisk forskning II" – med unntak av når det gjelder budsjettene, der også satsingene/øremerkingene er tatt med.

"Program for samisk forskning" var et femårig program, de to andre programmene var/er tiårige.

6.3.1 Budsjetter

Tabell 6.17 Budsjettutviklingen gjennom alle programmene og satsingene

1976-80: Bevilgninger i Rådet for humanistisk forskning (NAVF)	ca. 3 mill. kroner
Den samiske delen av "Program for samisk og kvensk språk, historie og kultur" (RHF NAVF)	ca. 20 mill. kroner
Studentstipendprogram i Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning (NAVF)	ca. 3 mill. kroner
1994-2000: Bevilgninger i Forskningsrådet	ca. 23 mill. kroner
"Program for samisk forskning" 2001-2005 (Forskningsrådet)	ca. 35,2 mill. kroner
Mellomfase 2006-2007 (Forskningsrådet)	ca. 0,5 mill. kroner
"Program for samisk forskning II" pr. 2015 (Forskningsrådet)	ca. 109 mill. kroner

Samlet sett har forskningsrådssystemet bevilget ca. 167 mill. kroner til programmer og satsinger innenfor samisk humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning.

Ser vi på antall prosjekter i tabell 7.8 sammenliknet med 7.13, kan det virke forbausende at det var flere tildelinger i "Program for samisk forskning" enn i "Program for samisk forskning II", til tross for at det første programmet gikk over halvparten så lang tid og hadde et budsjett som bare var under 1/3 av det "Program for samisk forskning II" sannsynligvis vil ende opp med. Men prosjekttypene er annerledes: Tabell 7.8 viser at "Program for samisk forskning" tildelte 15 studentstipend, det var svært billige prosjekter. I "Program for samisk forskning II" har denne prosjekttypen knapt vært utlyst separat, men har vært brukt i et par større prosjekter. "Program for samisk forskning II" har en langt høyere andel forskerprosjekter, 22 mot 10. Forskerprosjektene i dette programmet er dessuten større, og fem av dem omfatter både forskere og stipendiater. Lønnskostnadene er også vesentlig høyere nå enn i det første programmet. I Program for samisk forskning" kostet en doktorgradsstipendiat ca. 1,9 mill. kroner, mens dagens doktorgradsstipend koster ca. 4 mill. kroner.

Et tenkt regnestykke

Hvis alle midlene i alle programmene var delt ut som doktorgradsstipend, ville

- "Program for samisk og kvensk språk, historie og kultur" (samisk del, tiårig) finansiert 35
- "Program for samisk forskning" (femårig) finansiert 19
- "Program for samisk forskning II" (tiårig) finansiert 27

"Program for samisk forskning" aktiviserte 24 forskjellige institusjoner, mens det nåværende programmets bevilgninger er tildelt 12 institusjoner. Den institusjonsmessige bredden i det første programmet skyldtes for en stor del programmets aktive bruk av Forskningsdagene som formidlingskanal. Flere høyskoler og museer fikk delfinansiert forskningsdagsarrangementene sine på denne måten.

6.3.2 Utlysningpolicy

Til tross for at begge programmene i Norges forskningsråd har ønsket å få fram forskning på bestemte tema, har de stort sett valgt åpne utlysninger. Utlysningene har aldri eksplisitt prioritert bestemte tema, men fra tid til annen har de gitt visse føringer, som imidlertid aldri har hatt forrang framfor kvalitetskrav. Grunnen til at man har valgt tematisk åpne utlysninger, er at man har villet skaffe seg en oversikt over hvilke ressurser det var mulig å mobilisere i forskningsmiljøene, at man ønsket å gjøre programmene kjent, og en viss frykt for at snevrere utlysninger ville resultere i få søknader.

Når det gjelder prosjektyper, har man imidlertid valgt å utlyse spesifikke typer. Det har sammenheng med når det, økonomisk og tidsmessig, har vært mulig å sette i gang de forskjellige prosjektypene. Doktorgradsstipend skal være treårige og kan derfor ikke utlyses for de to siste årene i programperioden, og det har også liten hensikt å utlyse store prosjekter for kortere tid enn tre-fire år. Formidlingsstøtte har man særlig gitt mot slutten av programperiodene, da programmets ønske om at prosjektene formidler prosjektresultater er størst. Unntaket her er Forskningsdagene, som foregår hvert år, og som "Program for samisk forskning" benyttet seg av muligheten til å knytte seg til.

6.3.3 Rekruttering

Studentstipend

Fra 1981 til i dag er det tildelt ca. 85 studentstipend i samisk innenfor humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag. Dette er et virkemiddel som i liten grad har vært i bruk etter 2006, de tre siste studentstipendene som svar på separate utlysninger ble tildelt i perioden mellom de to samiske forskningsprogrammene i Norges forskningsråd.

Doktorgradsstipend

I alt er det tildelt 34 doktorgradsstipend. Det er en klar utvikling i satsingen på denne prosjektypen, fra ett stipend i "Samisk og kvensk språk, historie og kultur" til 15 i "Program for samisk forskning II". I dette programmet er fem av doktorgradsstipendene gitt som del av større forskerprosjekter, noe Forskningsrådet ser på som en gledelig utvikling.

Postdoktorstipend

Denne prosjektypen er vanskelig å håndtere statistisk. Under betegnelsen "postdoktorstipend" er det i alt gitt fire bevilgninger, men sannsynligvis ga "Samisk og kvensk språk, historie og kultur" også noen bevilgninger med samme formål som dagens postdoktorstipend. De gikk under betegnelsen "utdanningsstipend" og "forskerstipend", men de to kategoriene ble også brukt til andre formål. Jeg har derfor ikke tatt dem med her.

De to programmene i Forskningsrådet har utlyst midler til postdoktorstipend fem ganger til sammen, men de færreste søknadene har tilfredsstillt kvalitetskravene.

6.3.3.1 Kjønn i rekrutteringen

I rekrutteringssammenheng er det relevant å sammenlikne student-, doktorgrads-, utdannings- og postdok.-stipend. I "Samisk og kvensk språk, historie og kultur" (samisk del) var forholdet mellom kvinner og menn 10:14, i perioden mellom to forskningsråd 13:12, i "Program for samisk forskning" 21:5 og i "Program for samisk forskning II" 15:2. I tillegg kommer de tre studentstipendene som ble tildelt mellom de to siste forskningsprogrammene, de gikk til kvinner. Kvinnenes andel har altså gått fra ca. 42 prosent til 90. Trekker vi ut studentstipendene og ser bare på rekruttering på høyere nivå, har forholdet mellom bevilgninger til kvinner og menn gått fra 1:3 til 15:2.

6.3.3.2 Etnisitet – rekruttering av samer til forskning

Både "Samisk og kvensk språk, historie og kultur" og de to programmene i Forskningsrådet har hatt som målsetting å rekruttere samer til forskning. "Samisk og kvensk språk, historie og kultur" knyttet det til studentstipendene ("Stipendet skal fortrinnsvis tildeles samiske studenter")²⁷, "Program for samisk forskning" utvidet det til å gjelde rekruttering generelt. "Program for samisk forskning II" har som målsetting å "bidra til rekruttering av samer til forskning"²⁸, og programplanen tar opp emnet i et eget kapittel, der viktigheten av at samer selv medvirker til og influerer på forskningsagendaen påpekes²⁹.

Rekruttering av samer er imidlertid problematisk, ettersom norske offentlige organer ikke spør etter etnisitet. "Program for samisk forskning", som eksplisitt prioriterte samiske kandidater til studentstipend, bad søkerne dokumentere at de var samer. "Program for samisk forskning II", har en målsetting om rekruttering av samer også til doktorgrads- og postdok.-stipend, men har ikke eksplisitt prioritert samer. I utlysningene har man gjort oppmerksom på at man ville se med særskilt interesse på søknader der arbeidet skulle utføres på samisk.

Samiske søkere har gjerne gjort oppmerksom på sin identitet når de anså den som betydningsfull for gjennomføringen av forskningen (forskning på reindrift, intervjuundersøkelser blant samer), men ut over dette har Forskningsrådet ingen systematisk oversikt over antall bevilgninger gitt til samer. Bortsett fra når det gjelder studentstipendiatene under "Program for samisk forskning", er den oversikten man mener å ha, i stor grad basert på antakelser ut fra navneskikk. Den tas derfor ikke med her.

6.3.3.3 Fullføring

I forskningspolitisk sammenheng er det generelt mye oppmerksomhet knyttet til doktorgradskandidatenes arbeidstempo, hvor mange av dem som fullfører avhandlingsarbeidet på såkalt "normert tid", hvor mange som fullfører senere, og hvor mange som ikke fullfører i det hele tatt. Dette er en internasjonal problemstilling. På 2000-tallet har man også i Norge nedlagt mye arbeid i å etablere en ny type doktorgrad med kurs og veiledning, og som skal anses som begynnelsen, ikke slutten, på en akademisk karriere.

²⁷ *Evaluering av forskningsprogrammet Samisk og kvensk språk, historie og kultur*, Norges allmennvitenskapelige forskningsråd 1992, s. 56.

²⁸ "Program for samisk forskning II 2007-2017. Programplan", Norges forskningsråd 2007, s. 5.

²⁹ Samme, s. 7.

Innenfor samisk forskning er det særskilte problemer knyttet til stipendiatperioden. Særlig de stipendiatene som skriver arbeidene sine på samisk, kan oppleve at det ikke er utviklet tilstrekkelig vitenskapelig terminologi på deres forskningsfelt. Å gjøre det selv er en svært arbeidskrevende prosess. Tidligere var det dessuten et stort, udekket behov for akademisk arbeidskraft i det samiske samfunnet, og doktorgradsstipendiatene ble "lokket" til å gå inn i andre stillinger eller ta mer eller mindre midlertidige oppdrag før de var ferdige med stipendperioden.

Disse hindringene er ekstra problematiske fordi den samiske forskningsverdenen fortsatt er relativt liten, og aldersavgangen begynner å bli merkbar i de miljøene der det ble ansatt forskere først. Både av den grunn og fordi det i økende grad etterspørres resultater av forskningssatsingene, har særlig de to siste forskningsprogrammene knyttet spesiell oppmerksomhet til fullføringsproblematikken.

"Samisk og kvensk språk, historie og kultur" og overgangsfasen

RHF-programmet tildelte bare ett doktorgradsstipend. Stipendiaten fullførte ikke avhandlingen i programperioden. Jeg har ikke klart å få tak i opplysninger om fullføring for doktorgradsstipendiaten som fikk stipend i mellomperioden før Norges forskningsråd satte i gang det første programmet sitt.

"Program for samisk forskning"

Av de ti stipendiatene som hadde treårige stipend under dette femårige programmet, ble ingen ferdig med avhandlingen i løpet av finansieringsperioden sin, men sju har fullført senere. Den første fullførte i 2006, deretter fullførte en i 2007, to i 2008, en i 2010, en i 2011, og en disputerte i januar 2015. En stipendiat forsøker fortsatt å finne finansiering til å fullføre avhandlingen sin. Bare en stipendiat har definitivt forlatt doktorgradsutdanningen.

"Program for samisk forskning II"

er et tiårig program, og mulighetene for å bli ferdig med doktorgraden i løpet av programperioden er derfor bedre, i hvert fall for de stipendiatene som startet tidlig. I løpet av programperioden er dessuten den organiserte doktorgradsutdanningen bedre konsolidert ved institusjonene. I tillegg stiller Forskningsrådet i økende grad krav om at doktorgradsstipendiaten skal være tilknyttet større prosjekter, ettersom det ser ut til at miljøet rundt stipendiatene har betydning for gjennomstrømmingen.

Programmet har i alt tildelt 15 doktorgradsstipend. Tildelingene er imidlertid spredt over hele programperioden, den siste stipendiaten tiltrer i 2015. Man kan derfor ikke forvente at samtlige har disputert før aller tidligst i 2019. Pr. april 2015 hadde fem stipendiaten disputert. Det er halvparten av dem man med noen rimelighet kunne forvente skulle være ferdige.

Forskningsrådet har ingen systematisk, sentral oversikt over avlagte doktorgrader som resultat av bevilgningene sine, og det varierer om programmene fører slik statistikk. Et søk i tre andre kulturforskningsprogrammer viser imidlertid at fullføringen i de samiske programmene er på linje med disse.

6.3.3.4 Hvor avlegges doktorgradene?

De doktorgradsstipendiatene som har arbeidsplass ved et universitet, disputerer der. Av Samisk høgskoles fire stipendiaten har to fullført. De har disputert i Finland. De to stipendiatene i instituttsektoren har begge disputert ved Universitetet i Tromsø.

6.3.4 Samiske forskningsmiljøer: oppbygging og utvikling ved institusjonene

"Samisk og kvensk språk, historie og kultur" hadde som hovedmål å gjøre samiske kulturstudier legitime og fullverdige i norsk humanistisk forskning. Som en av konkretiseringene av denne overordnede målsettingen gjennomførte programmet en "institusjonsstøttefase" fra 1986 til 1990. I denne fasen ble en stilling forfinansiert ved Universitetet i Tromsø og en ved Vadsø museum, og institusjonene overtok deretter ansvaret for stillingene. Det ble også gjennomført flere tiltak ved Nordisk samisk institutt. Et forsøk på satsing på institusjonstiltak innenfor sørsamisk kom det dessverre lite ut av (se 6.3.7). Evalueringen av programmet anser likevel institusjonsstøttefasen som vellykket.

"Program for samisk forskning" hadde også en særskilt institusjonsstrategi³⁰, der man hadde som målsetting å samarbeide med universiteter og høyskoler for å styrke det forskningsmessige grunnlaget for deres arbeid med samiske problemstillinger. Man ønsket også å kanalisere forskningsinitiativ inn i større nettverk med forpliktende samarbeid mellom institusjoner. Programstyrets egenevaluering sa seg ikke tilfreds med resultatene av dette strategiske arbeidet, selv om den påpeker at enkelte prosjekter hadde samarbeidspartnere både i og utenfor Norge og at programmet finansierte to nettverk. Det ene av disse var Urfolksnettverket, som forskningsrådet hadde begynt å finansiere før programmet kom i gang. Se 6.2.3.1.

"Program for samisk forskning II" omtaler ikke institusjonsoppbygging som sådan, men har flere ganger utlyst midler til større samarbeidsprosjekter, gjerne mellom flere institusjoner.

Universitetet i Tromsø er den institusjonen som har fått styrket sin samiske forskning mest gjennom disse tre programmene. I "Samisk og kvensk språk, historie og kultur" hadde universitetet tre utdanningsstipend, fire prosjektbevilgninger og ett institusjonsstøttetiltak. Samisk høyskole var knapt opprettet da dette programmet var operativt og hadde små muligheter til å posisjonere seg, men de fikk støtte til en professor II i pedagogikk i fem år som institusjonskompetanseoppbyggingstiltak.

I "Program for samisk forskning" hadde Universitetet i Tromsø en postdoktorstipendiat og en doktorgradsstipendiat, men ingen forskerprosjekter. Samisk høyskole og Nordisk samisk institutt, som senere ble slått sammen, hadde til sammen fire forskerprosjekter og to doktorgradsstipend.

I "Program for samisk forskning II" har Universitetet i Tromsø 15 forskerprosjekter, herav seks som omfatter postdoktorer og/eller doktorgradsstipendiater, og fire doktorgradsstipendiater uten tilknytning til forskerprosjekt. Samisk høyskole har tre forskerprosjekter og to doktorgradsstipend. Samisk høyskole har altså fått omtrent like mange tildelinger fra hvert av de to programmene i Forskningsrådet, mens Universitetet i Tromsø har økt antall tildelinger betraktelig fra det første til det andre programmet i Norges forskningsråd.

³⁰ "Program for samisk forskning – Programplan" s. 11

6.3.5 Styrking av fagene

Språkvitenskap er det faget som i størst grad er blitt styrket gjennom de tre programmene "Samisk og kvensk språk, historie og kultur", "Program for samisk forskning" og "Program for samisk forskning II", et klart resultat av samtlige programmers fokus på dette faget (se 3.6). Språkvitenskap har fått 24 tildelinger, herav 11 forskerprosjekter, ett postdok.-stipend og seks doktorgradsstipend.

Det nest største "faget" utgjøres av 22 tverrfaglige bevilgninger, med en jevn økning fra det første til det siste programmet. Dette stemmer overens med at de to programmene i Norges forskningsråd har satsset på forskning innenfor tema som åpnet for bidrag fra flere fag, mens RHF-programmet fokuserte på tradisjonelle forskningsfag.

Deretter følger historie med 20 tildelinger. De fleste historiebevilgningene var ulike former for prosjektstøtte – hovedvekten av dem ble gitt i programmet "Samisk og kvensk språk, historie og kultur", som hadde varierte prosjekttyper som i dag ville gått inn i prosjektstøtte-kategorien. De to programmene i Forskningsrådet har til sammen bare gitt to studentstipend og et mindre forskerprosjekt til historiefaget.

Programmenes 4. største fag er kunsthøgskolefag, inkludert duodji, med 13 tildelinger. Seks av disse er studentstipend, men faget har også et av de største forskerprosjektene i "Program for samisk forskning II", som blant annet omfatter en postdok.- og tre doktorgradsstipend, det ene finansiert av Universitetet i Tromsø.

Antropologifaget, som man kanskje kunne ventet en høy uttelling for, ligger på 5. plass med ni bevilgninger. Det er sannsynlig at den antropologiske forskningen inngår i flere av de tverrfaglige prosjektene.

Prosjektet «Tradisjonell kunnskap og forvaltning av fjorder som økosystemer og kulturlandskap»³¹ har hatt lokal økologisk kunnskap i sjøsamiske bosettingsområder som hovedtema. Prosjektet er utviklet innenfor det samiske fiskerinettnettet Favllis, som består av ansatte ved forskningsinstitusjoner og lokale kompetansesentre for ressursforvaltning, rettighetsspørsmål og kulturelle emner i sjøsamiske områder. Prosjektet har innhentet forvaltningsrelevant kunnskap om samspillet mellom økosystemer, kulturlandskap og lokalsamfunn i nordlige fjorder og funnet til dels store økologiske endringer i Porsangerfjorden og Tanafjorden. Sildebestanden er gjenopprettet, men det er færre sjøfugl, nedgang i øvrig lokal fiskebestand og tareskog, og økt forekomst av kråkebolle, sel, oter og kongekrabbe. Endringene skyldes kombinasjonen av ny fangstteknologi og et forvaltningsregime som tillot bruk av denne teknologien i områder som man senere har forstått burde vært skjermet. De sjøsamiske samfunnene preges av svekket fiskerinæring, noe som fører til færre arbeids- og møteplasser, og dermed færre arenaer for overføring av lokal kunnskap. Dette fører i sin tur til at denne kunnskapen ikke målbæres overfor beslutningstakere. Dermed forsterkes de asymmetriske relasjonene mellom lokalsamfunn og offentlige forvaltningsmyndigheter. Prosjektet har gjort erfaringer med innsamling og systematisering av lokal økologisk kunnskap og metoder for å etablere en kunnskapsbase på feltet. Prosjektet har også lagt vekt på bruk av film som metode. Filmen «Det hadde vært godt med seimølja» viser ulike former for kunnskap om Porsangerfjorden, og prosjektet har også brukt materialet til kortere filmsnutter. Partnerskap med lokale samiske institusjoner (Samisk nærings- og utredningssenter, Sjøsamisk kompetansesenter og Senter for nordlige folk) har sikret lokalt eierskap og tilgang til data basert på lokal økologisk kunnskap. En bok fra prosjektet, "Den gang var det jo rikelig med fisk", ble publisert av Sjøsamisk kompetansesenter. Prosjektet har også samarbeidet med forskere og stipendiater fra Canada, USA, Sveits og Tyskland.

³¹ Prosjektet ble finansiert i perioden 2008-2012. Det ble administrert av Universitetet i Tromsø og ledet av seniorforsker Einar Eypórsson, Norsk institutt for kulturforskning (NIKU).

6.3.6 Samisk språk

"Samisk og kvensk språk, historie og kultur" pekte ut språkforskning som et av sine oppmerksomhetsområder. Både grammatikk, dialektforskning, språkrøkt og "praktisk språkarbeid" ble framhevet. Likevel ser det ikke ut til at man la særskilt til rette for bruk av samisk som vitenskapsspråk i selve forskningsprosessen.

Begge Forskningsrådets programmer for samisk forskning har hatt oppmerksomhet rettet mot bruk av samisk språk, både i formidlingssammenheng og i selve forskningen. Man anser at forskere som skriver på samisk, utvikler nye samiskspråklige begrep, og på den måten er de også med å få fram nye perspektiv i forskningen. Begge programmene har derfor oppfordret til dette og har i tillegg bevilget midler til Samisk vitenskapelig tidsskrift, som publiserer originalarbeider på samisk.

Det har ikke vært foretatt noen systematisk gjennomgang av frekvensen av forskningsarbeider på samisk, men i midtveisevalueringen av "Program for samisk forskning II" (se 6.2.6.3) oppsummerer programstyret at det er gitt et tilskudd til et doktorgradsstipend med nordsamisk som arbeidsspråk og til et samiskspråklig forskerprosjekt. Tre andre forskerprosjekter har hatt samisk språk i litteratur, estetisk terminologi og muntlig bruk som sentrale deler av problemstillingene sine, og de må derfor ses på som viktige bidrag til utvikling av samisk som vitenskapsspråk.

En doktorgrad om fornorskningen av samisk stedsnavnforråd er videreført i et forskerprosjekt der samenes erfaringer sammenliknes med maoriene i New Zealand.

Grunnloven la hjørnesteinen for moderne norsk nasjonsbygging. Den moderne nasjonale bevisstheten ga seg blant annet utslag i fornorskning av det danske skriftspråket i Norge. Mot slutten av unionstiden ble denne politikken tatt i bruk også overfor samisk og kvensk språk. Fra 1870-årene ble stedsnavnpolitikken utformet med det formål å fornorske samisk navneverk. Det siste reglementet for fornorskningen av gårds- og bruksnavn ble utformet for jordsalgsloven 1902. Den sa at alle gårds- og bruksnavn måtte være norske. Denne praksisen ble ikke forandret før på 1970-tallet. De samiske navnene overlevde bare muntlig blant samene, og myndighetene hadde skapt et bilde av norsk bosetting over hele landet.

Nå holder den samiske befolkningen på å få tilbake rettigheter de har mistet. I internasjonal sammenheng er fenomenet kjent som "dekolonisering". På 1990-tallet fikk Norge *Lov om stadnamn*, og siden da har stedsnavn hatt rettsvern – også samiske og kvenske navn. Der samiske og/eller kvenske navn har historisk legitimitet, skal disse navnene brukes på skilt, og i annen offentlig sammenheng, sammen med det norske.

Samiske naturnavn har etter hvert blitt akseptert og blitt tatt i bruk på offentlige kart. Det har vært vanskeligere med gårds- og bruksnavn, som ble så sterkt fortiet med den tidligere navnepolitikken. Gårds- og bruksnavn danner ofte også grunnlaget for bygde- eller grendenavnene, og det er disse navnene som står på veiskilt og kart. Navnene som skal gjelde offisielt, er de som brukes av folk på stedet, sier loven. Dermed kan stedene ofte ha navn på flere språk. Når det gjelder bygdenavn, er det kommunen som bestemmer. Stedsnavnloven har ført til debatt særlig om retten til to- og flerspråklig navnebruk.

Når de gamle navnene som urfolk har gitt steder, skal tas i bruk igjen offisielt, utløses kraftige og følelsesladde diskusjoner. Det diskuteres i norsk-samiske områder, og i områder der maoriene bor på New Zealand. Stedsnavn er sterkt knyttet til identitet, og de er sterke symboler både for historie og rettigheter. Uenigheten gjelder hvem som har rett til å kontrollere språklige landskaper i form av stedsnavn og hvilke navn som har rett til å bli tatt hensyn til i det offentlige. Argumentene handler ofte også om verdsettelsen av språket - og tanken om likestilling av kulturer og språk er ganske ny.³²

³² Omtalen er en forkortet versjon av et intervju med prosjektleder, førstemanuensis Kaisa Rautio Helander, Samisk høyskole. Intervjuet ble skrevet av seniorrådgiver Brita Skuland og publisert på Forskningsrådets nettside 6.2.2014. Kaisa R. Helander hadde hovedfagsstipend i "Samisk og kvensk språk, historie og kultur" 1988-1990, doktorgradsstipend i "Program for samisk forskning" 2002-2005 og forskerprosjektmidler i "Program for samisk forskning II" 2010-2013, alt innenfor stedsnavnproblematikk. Doktoravhandlingen og forskningsarbeidet ble utført på samisk.

6.3.7 De små samiske språkområdene

Alle forskningsprogrammene har vært spesielt oppmerksomme på "minoritetene i minoriteten", det vil si de sør- og lulesamiske områdene i Norge. "Samisk og kvensk språk, historie og kultur" hadde et eget institusjonsstøttetiltak hvor man skulle starte med å kartlegge potensielle studenter i det sørsamiske miljøet, deretter utlyse studentstipend, og så et forskningsstipend i sørsamisk språk. Dessverre klarte man bare å lokalisere *en* mulig studentstipendiat, men programmet finansierte to prosjekter i sørsamisk historie. Evalueringsrapporten påpekte at den sørsamiske forskningen kom for svakt ut i programmet.

"Program for samisk forskning" hadde *Kulturell variasjon og kompleksitet i tid og rom* som en av sine gjennomgående prioriteringer, og utdypet dette som "komparative aspekter og temaer og områder som har fått liten forskningsmessig oppmerksomhet til nå"³³. Programmet finansierte to forskerprosjekter og to studentstipend i sørsamisk språk, historie og rettsvitenskap, og dessuten et stort prosjekt om lulesamiske forhold, "Etniske relasjoner i Nordre Nordland".

"Program for samisk forskning II" videreførte prioriteringen fra det forrige programmet som en av sine målsettinger. Kapitlet *Generelle perspektiver*³⁴ har et underkapittel, *Mangfold og variasjon*, der det trekkes fram som en særlig utfordring å øke den forskningsfaglige kunnskapen om sørsamene. I underkapitlet *Kulturell og språklig variasjon* utvides perspektivet til å omfatte lulesamisk og østsamisk. Programmet har finansiert seks doktorgrader, seks forskerprosjekter og et forprosjekt som utforsker problemstillinger knyttet til disse minoritetene, innenfor arkeologi, språk, rettsvitenskap, utdanning og ulike kulturelle aspekter. I tillegg til sør- og lulesamisk er det også et pitesamisk prosjekt, og fire prosjekter omhandler forholdene for russiske samer.

6.3.8 Formidling

Alle programmene har vært opptatt av å få formidlet både informasjon om sitt innhold og sine virkemidler og om resultatene fra prosjektene. Programmene har imidlertid valgt litt ulike innfallsvinkler og løsninger.

"Program for samisk og kvensk språk historie og kultur"

arrangerte i 1985 et medieseminar om programmet, produserte informasjonsmateriell og fikk laget et spesialnummer av bladet "Forskingsnytt", som var NAVFs populærvitenskapelige forskningsmagasin. Dessuten arrangerte programmet tre forskningsseminarer. To av dem omhandlet samisk forskning: et seminar om vitenskapsteoretiske spørsmål knyttet til forskningen og et seminar om humanistisk og samfunnsvitenskapelig minoritetsforskning, med større vektlegging av konkrete forskningsprosjekter enn av generell vitenskapsteori. I tillegg var forskerne aktive formidlere selv. I kjølvannet av Alta-saken ble mange av prosjektene oppfattet som interessante av mediene, og flere av forskerne i programmet ble trukket inn som leverandører av stoff til offentlige utredninger.

³³ "Program for samisk forskning - Programplan" s. 20.

³⁴ "Program for samisk forskning II 2007-2017 – Programplan" ss. 6-8

"Program for samisk forskning"

arrangerte to konferanser – en om rekruttering til samisk forskning og en om kunnskapsstatus på feltet. Rekrutteringskonferansen omfattet en internasjonal del om rekruttering til høyere utdanning generelt og en samisk del der man tok opp erfaringer fra og utfordringer knyttet til forskning i samisk språk og forskning utført på samisk. Kunnskapsstatuskonferansen var konsentrert om kartlegging og forskningsbehov. Erfaringer fra forskningsnettverk, forskningssamarbeid og formidling på nasjonalt og nordisk nivå ble drøftet, og det ble fokusert på forskningspolitiske målsettinger og utfordringer både i forskningsprosjekter og nettverkssamarbeid.

Programmet finansierte også en database for registrering av forskningsprosjekter. Dette var en del av arbeidet for å etablere kunnskapsstatus på feltet. Dessverre nådde ikke betydningen av å registrere prosjekter i databasen ut til forskningsmiljøene i tilstrekkelig grad, og databasen ble etter noen år ikke videreført.

"Forskningsdagene" var en god formidlingskanal for dette programmet. 17 arrangementer med finansiering fra programmet ble formidlet under denne landsomfattende "paraplyen". Programmet ga også støtte til to andre arrangement, til publisering av fire bøker og støtte til tidsskrifter – to ganger til Samisk vitenskapelig tidsskrift og en gang til det populærvitenskapelige tidsskriftet Bårjås. Dessuten støttet programmet to filmprosjekter: ett om utmarksbruk og verdderelasjoner og ett om Riddu Riddu-festivalen som identitetsprosjekt.

"Program for samisk forskning II"

vedtok en egen formidlingsplan, slik Forskningsrådet nå forventer av alle programmene sine. Der presiseres det at formidlingsansvaret hovedsakelig ligger på forskerne og på de institusjonene hvor forskningen foregår, men at de bør legge kostnader til formidling inn i søknadsbudsjettene sine. En gjennomgang av prosjektenes formidlingsvirksomhet i 2012 viste stor aktivitet, både i tradisjonelle formidlingsformer som bøker og konferanseinnlegg, og i form av kurs, seminarer, folkemøter og filmer. Programmet har dessuten utlyst formidlingsstøtte som separat søknadstype hvert år. Fra og med 2009 har det vært lagt særskilt vekt på publisering på samisk. Støtte til oversettelse har vært utlyst to ganger. Programmet har støttet utgivelse av to doktoravhandlinger om nordsamisk og en masteroppgave om umesamisk, en artikkelsamling om duodji og to numre av Samisk vitenskapelig tidsskrift, alt dette på samisk. Dessuten er det gitt støtte til oversettelse til nordsamisk av en publikasjon om polare forhold som ble utgitt som bilag til Forskningsrådets barneblad "Nysgjerrigper" nr. 3/07 i anledning det internasjonale polaråret.

I 2012 arrangerte programmet en konferanse der en rekke av programmets forskere og stipendiater presenterte resultater fra forskningen sin, på feltene tradisjonskunnskap, språk, samiske samfunn i eldre og i moderne tid, forvaltnings- og rettighetsproblematikk. To innlegg var viet kolasamenes situasjon, og professor Nils Butenschøn presenterte utredningen "Langs lange spor"³⁵. I den avsluttende debatten diskuterte man blant annet mulige konflikter knyttet til utvikling av samisk som vitenskapsspråk, men det ble også uttrykt bekymring for at for få samer lot til å være engasjert i programmet.

Programmet har også arrangert et seminar for doktorgradsstipendiatene, der formidling var tema og der stipendiatene fikk konkrete tips om formidling av resultater fra prosjektene sine.

³⁵ Jf. fotnote 10.

6.3.9 Internasjonalisering

Internasjonalisering av forskningen er blitt et stadig viktigere felt for Forskningsrådet, og forventningene til programmene om internasjonalisering av prosjektporteføljen er blitt tydeligere.

De to samiske programmene i Forskningsrådet har innarbeidet eksplisitte internasjonale perspektiver i programplanene sine. "Program for samisk forskning" relaterte sin internasjonale strategi til FNs urfolkstiår 1995-2005 og mente at et sentralt tema for internasjonal forskningsdialog kunne være teori og metodeutvikling i sammenhenger der man ofte legger vekt på muntlig kunnskapsoverføring. Programplanen signaliserte at programmet ville bidra til at den samiske forskningen fikk eksponere seg i internasjonale sammenhenger.

Programstyrets egnevaluering viste til at en rekke av prosjektene har internasjonale kontakter og samarbeider med utenlandske forskere, men konkluderte med at forskerne i dette programmet sannsynligvis ikke hadde mer internasjonalt samarbeid enn man kan forvente av forskere.

"Program for samisk forskning II" har et kapittel om internasjonalt samarbeid i programplanen. Kapitlet påpeker at de senere årenes utvikling har vist at programmet bør understreke målet om internasjonalt samarbeid mellom forskningsmiljøene i Norge og relevante utenlandske forskningsmiljøer, både generelt, innenfor de samiske rammene og som bidrag til urfolkforskningen. Blant annet vil utviklingen i nordområdene bety nye utfordringer for urfolkssamfunnene, og forskningsbasert kunnskap vil være en nøkkelfaktor. En utfordring vil være å bringe fram den arktiske befolkningens egen forståelse av natur- og kulturprosessene i nordområdene.

Programmet har ikke utlyst spesielle internasjonaliseringstiltak, men fra 2010 har man i økende grad lagt vekt på samarbeid mellom institusjoner, i 2015 presisert til "utenlandske institusjoner". Også i dette programmet ser det hittil ut til at internasjonalt samarbeid er på forventet nivå.

6.3.10 De samiske forskningsprogrammene i Forskningsrådet tilpasninger etter behov

Forskningsrådet har etter hvert utviklet en relativt stram struktur når det gjelder utlysningsmuligheter og virkemidler i programmene sine. Programmene for samisk forskning er imidlertid innvilget visse særordninger:

- *Studentstipend* er en stipendtype som Forskningsrådet ikke lenger benytter seg av som individuell ordning. Enkelte programmer åpner for slike stipend som del av forskerprosjekter. "Program for samisk forskning II" har imidlertid fortsatt mulighet til å utlyse individuelle studentstipend, ettersom man har ansett at behovet eksisterte i større grad her enn innenfor andre forskningsområder.
- *Individuelle doktorgradsstipend* er heller ikke en kategori som benyttes i andre sammenhenger i Forskningsrådet. Doktorgradsstipendene inngår nå i større forskerprosjekter. Årsaken til dette er at man anser at veiledningssituasjonen bedres ved at man er del av en forskergruppe, og at sjansene for å fullføre doktorgraden i

stipendperioden øker. Innenfor samisk forskning har man imidlertid tatt hensyn til at en del forskningsmiljøer fortsatt er små og ikke har kapasitet til å bygge opp større prosjekter som kan romme doktorgradsstipendiater, så individuelle doktorgradsstipend har vært en mye benyttet kategori i de to programmene i Forskningsrådet.

- *Ikke prioritering av kvinner:* Normalt skal alle Forskningsrådets utlysninger av midler inneholde en passus om at Forskningsrådet vil legge til rette for å styrke rekrutteringen av kvinner til fag med lav kvinneandel og utvikle tiltak for å øke andelen av kvinner i faste vitenskapelige stillinger. Samisk forskning ser ikke ut til å ha behov for slik tilrettelegging, jf. kap. 3.3. Dette vurderes særskilt i forbindelse med hver utlysning.
- *Prosjektbeskrivelse på samisk:* Bruk av samisk språk i forskningen var ikke noe eksplisitt tema i RHF-programmet, selv om programmet hadde fokus på språkforskning. De to programmene i Forskningsrådet har imidlertid vært opptatt av utviklingen av samisk som vitenskapsspråk. Det har vært lagt vekt på bruk av samisk i selve forskningsprosessen, og begge programmene har åpnet for prosjektbeskrivelser på samisk. Av praktiske grunner må Forskningsrådet også ha en versjon på norsk eller engelsk, så søkerne har måttet vedlegge oversettelse, som Forskningsrådet har finansiert. Dette har vært en særordning for disse programmene.

6.3.11 Departementenes rolle

Programmene for samisk forskning er og har vært grunnforskningsprogrammer. I RHF var ingen sektordepartement involvert i finansieringen, midlene ble fordelt fra Rådets tildeling fra daværende Kirke- og undervisningsdepartementet³⁶. I Norges forskningsråd finansierer de fleste departementene forskning innenfor sine sektorer, også i grunnforskningsprogrammer. I "Program for samisk forskning" hadde Kommunal- og regionaldepartementet, senere Arbeids- og inkluderingsdepartementet³⁷ et medlem i programstyret. I 2003 kom imidlertid utredningen "Departementenes sektoransvar for forskning"³⁸. Der oppfordres sektordepartementene til ikke å delta i styre og komiteer i Forskningsrådet. I "Program for samisk forskning II" har Forskningsrådet likevel ønsket å ha med en representant for Kommunaldepartementet, men denne gangen på observatørplass.

Kunnskapsdepartementet forvalter sitt ansvar for forskningen på det samiske området gjennom føringer på overordnet nivå, også til Forskningsrådet, formulert i statsbudsjett og forskningsmeldinger. Det kan være ønsker om å få utredet forhold knyttet til samisk forskning eller ønsker vedrørende innholdet i nye forskningsprogram.

Kommunaldepartementet har det overordnede ansvaret for Norges samepolitikk og har, både i sine tildelingsbrev til Forskningsrådet og fra sine posisjoner i programstyrene, ytret ønsker om innretning av programmene. Disse ønskene har stort sett handlet om fokus på de små samiske språkene og kulturene, se 6.3.7.

³⁶ Det overordnede ansvaret for forskningspolitikken har ligget under forskjellige departementskonstruksjoner i årenes løp. Ansvarlig departement i 2015 er Kunnskapsdepartementet.

³⁷ Ansvaret for samepolitikken har også ligget under forskjellige departementer. I 2015 ligger det i Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

³⁸ *Departementenes sektoransvar for forskning. Sluttrapport fra et arbeid utført av utdannings- og forskningsdepartementet. Rapport 2004*

Konklusjon

Forskningsrådenes bidrag til å få bygget opp samiske forskningsmiljøer og rekruttere til samisk forskning i humaniora og samfunnsvitenskap har vært betydelig. Fra starten, med satsing særlig på studentstipend, gjennom programmer med omfattende satsing både på enkeltforskere, stipendiater og institusjonsstøtte, til større, tverrfaglige prosjekter, har innsatsen tilpasset seg den samiske forskningens behov og bidratt til å knytte tettere forbindelse mellom de samiske forskningsmiljøene i Norge. Et særtrekk ved den norske innsatsen er at den har pågått uavbrutt siden 1976. Innenfor den humanistiske og samfunnsvitenskapelige forskningen i forskningsrådene er det bare den frie prosjektstøtten som kan vise til tilsvarende langvarig virksomhet. Det er absolutt ønskelig at Forskningsrådet starter et nytt program for samisk forskning når det nåværende programmet avsluttes. Imidlertid er det viktige problemstillinger i det samiske samfunnet i dag som ikke kan dekkes av et program for humanistisk og samfunnsvitenskapelig samfunn alene. Forskningsrådet bør derfor vurdere å åpne programmet for tema og problemstillinger innenfor blant annet større deler av klima- miljø- og reindriftsforskningen, i tråd med ønsker formulert både av Sametinget og den siste forskningsmeldingen³⁹.

³⁹ Meld. St. 18 (2012-2013) *Lange linjer - kunnskap gir muligheter* sier i sin omtale av programmet at: Det er avgjørende at urfolk har mulighet til å videreutvikle sin kunnskap og kompetanse som grunnlag for sin innflytelse på og medvirkning i den generelle samfunnsutviklingen, spesielt i nordområdene. Dette omfatter både økonomiske, kulturelle, næringspolitiske og ressurs- og geopolitiske endringer. Ikke minst gjelder det endringer i klima, økologi, natur og miljø i nord. Det er samtidig viktig at denne kunnskapen blir integrert i øvrig kunnskapsutvikling og gjort tilgjengelig for forvaltning og næringliv.